

GENRE-STYLE PRINCIPLES OF MEDITATIONS

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ПРИНЦИПИ МЕДИТАЦІЙ

Yu.KE / Ю.КЕ,

graduate student / аспірант

ORCID: 0009-0003-3068-6533

Vasyl Stefanyk Prykarpatsky National University,

Shevchenko, 57, Ivano-Frankivsk, Ukraine

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,

Шевченка, 57, м Івано-Франківськ, Україна

Анотація. Новітні методологічні підходи до вивчення принципів сучасної творчості процесу сприяли тому, що в розумінні медитативності поступово були виокремлені властивості не тільки образно-тематичної, а й жанрової природи. З'ясовується, що, на відміну від західного світу, в якому аналогічний процес набув поширеності і суттєво посилювався упродовж трьох останніх десятиліть ХХ століття, в українській музиці ця тенденція активізується і наростає водночас із розгортанням постмодерних чинників у 1980-ті – 1990-ті роки. При цьому істотні імпульси для поглиблення творчих процесів надавала взаємодія теоретиків і композиторів, хоча загалом в українському музикознавстві медитативність досліджувалась епізодично або на матеріалі творчості окремих композиторів.

Ключові слова: медитація, образно-тематичні аспекти, українська музична творчість, «homo meditans».

Abstract Recent methodological approaches to studying the principles of contemporary creative processes have contributed to a new understanding of meditateness, emphasizing not only its figurative-thematic aspects but also its genre-specific nature. In contrast to the Western world, where this trend has significantly intensified over the last three decades of the 20th century, in Ukrainian music, this tendency began to grow alongside postmodern influences during the 1980s and 1990s. An important impetus for deepening creative processes was provided by the interaction between theorists and composers. However, in Ukrainian musicology, meditateness has generally been studied episodically or based on the works of individual composers.

KeyWords: Meditateness, figurative-thematic aspects, «homo meditans», Ukrainian musical creativity.

Стимулюванням до розгортання жанрово-стильових принципів медитацій в музичній творчості з останньої третини минулого століття і залучення незвичних прийомів (наприклад, акустичних, темпоральних, драматургічних тощо) у різні площини академічних медитативних композицій слугувало, передусім, звернення до різних джерел. Важливо враховувати й такий істотний фактор, як відсутність медитації серед «канонічних» жанрів в європейській композиторській творчості, хоча її «історія» охоплює вже близько 200 років. Тому первинне значення терміну як «роздуму», «розмірковування» чи «думання» упродовж цієї хронологічної «дистанції» було важливим, але не вирішальним у новітніх контекстах. Більш привабливим для сучасних

композиторів було зосередження свідомості на певному об'єкті, у якому розкриваються різні грані такого об'єкту. У цьому аспекті медитативність виявляється спорідненою монотематизму. Можна припустити, що в окремих творах відбулося заміщення усталеного культурно-мистецького коду: адже в українські музиці до сьогодні існує також й жанр-прототип – «роздум», зразки якого не набувають ознак і особливостей новітніх медитативних опусів.

При цьому певні смислові аспекти у традиційних жанрах (у тому числі – канонічної богослужбової царини) досить віддалених від сучасності історичних пластів вказують на виникнення в них основ для подальшого прогресування медитативних принципів і закономірностей.

Деякі особливості жанрових параметрів музичних медитацій у спорідненому літургічному пласті органних медитацій й наближеному до нього позалітургічному мистецтві простежено Дариною Купіною [4]. Ця робота є важливою для осмислення творів з таким визначенням внаслідок багатьох причин. Серед них – створення хронологічної таблиці з даними про них (рік, країна, композитор, назва), що дає важливе уявлення про інтенсивність динаміки написання.

А. Каменєва вважає, що «монологічність, роль поетичних засобів символізації, мовленнєва інтонація з “прозовим” принципом організації музичного часу» [2, с. 112] пов'язані зі способом світобачення «з домінуванням Я-свідомості автора, ліричного героя твору» [2, с. 112]. Натомість певною мірою споріднене поняття – молитовність – визначено у цій праці як «звернення до канонічних текстів, які озвучуються на ґрунті молитовної псалмодії або музичних формул-символів Світла (дзвони, висхідний рух); авторські вказівки з жанровим уточненням «молитва» в музичному тексті; принцип діалогічності в побудові синтаксичних структур як віддзеркалення онтодіалогу «людина-Бог»; нарешті, залучення драматургії двосвіття «земне-Небесне» (людське-Божественне)» [2, с.112]. Відмінність між медитацією і молитвою, за твердженням А. Каменєвої, полягає в їх природі – відповідно внутрішньою монологічністю і діалогічністю [2, с. 78].

Як спостерегла І. Татарінцева, у творчості композиторів 1970-х років ХХ століття, ліричність проявляється як протиположність до «...гострої безупинної боротьби стильових орієнтирів у зоні полярності й плюралізму образно-змістовних концепцій» [5, с.17]. Тому І. Татарінцева трактує *ліричне* «як особливий спосіб художнього переосмислення митцем досвіду людських переживань, процесу сприйняття цього досвіду крізь призму індивідуальних почуттів, вражень, думок, що функціонує багаторівнево» [5, с.4].

При цьому закономірно, що автор і слухач наче споглядають образ або певну його грань, тому динамічність з зовнішнього плану зміщується у внутрішній. Внаслідок і елементи образності, і прийоми її створення інтенсивно символізуються, а завданням є досягти сенсу такої об'єктивованої сукупності символів з мінімальним залученням до цього процесуальних стандартів музики іншого роду. Таке значення стало однією з універсальних світорозуміння в багатьох сучасних філософських працях. У цьому зв'язку доцільно звернутися до дефініції «духовна реальність», яку в руслі одного з «... актуальних принципів музичної онтології – зв'язок людини та енергії як його сутності» [6, с.12] пропонує і обґрунтовує у статті «Духовна реальність музичного твору і методи її пізнання» Людмила Шаповалова [6, с.11]. Вчена розрізняє **внутрішню і зовнішню реальності**: «Зовнішня – це природа, що для музиканта означає звучачий, інтонований, об'єктивний простір життя звука / смисла. Його досягнення в знаках і символах духовного життя свідомості є ... внутрішньою реальністю: цю творчість, розумоконструйовану дійсність, виконавцям потрібно “перевести” з віртуальної в актуальну форму буття» [6, с.12-13].

Принагідно зауважимо, що певні мотивації для осмислення медитативності виникли у ході вивчення електронно-музичної творчості внаслідок потужного і своєрідного продовження в ній експериментування з потенціалом інструменталістики. «Втягнення» в теоретичні аспекти дисертації досвіду, породженого, проаналізованого і розвинутого в надрах її різних напрямів, виникає на ґрунті знакових для цього процесу драматургічних аспектів.

Примітно, що у багатьох «поставангардних» обґрунтуваннях розуміння інструментально-звукових процесів (у тому числі – у поясненні музичних електроакустичних експериментів) як медитативних по суті, вчені час від часу звертаються до філософських праць попередніх епох внаслідок слушності застосування наявних в них концепцій. Це вкотре підтверджує як тезу про вкоріненість новітніх філософсько, естетично, стилістично *ets.* значущих концептів у європейській мислительній традиції, так і значення таких традицій у новітній музичній практиці.

У новітніх музикознавчих працях цю якість втілено у специфічному терміні – «*homo meditans*», що поки не має широкого поширення. Але він отримав переконливі обґрунтування, пов'язані зі спрямованістю мислення людини в іпостасі композитора як автора певного способу світоосмислення і світоспоглядання. *Homo meditans* розкривається через такі інтерпретації, як «людина розмірковуюча» [1, с.124] і «людина споглядаюча» [4, с.132].

Врешті, новітні медитативні музичні твори породжують ще одну важливу проблему – формування естетики їх слухання і змістовно-сміслового осягнення виконавцями. Прикладом присутності такої проблеми слугує відгук визначного українського піаніста Йозефа Ерміня про його сприйняття фортепіанних «медитацій» українського і польського композитора Анджея Нікодемовича (Nikodemowicz), що були написані в розрахунку на виконання саме цим піаністом і з врахуванням його естетично-філософських уподобань. Це «Чотири медитації» для фортепіано (1986) і «Шість медитацій» для труби та органа (1997; 2-а версія написана для органа; 3-я версія – для фортепіано; 4-а версія – для флейти Пана і струнного оркестру).

Усвідомлення компонентності мистецького мислення видається обґрунтованим і раціональним, оскільки творчість будь-якого композитора і справді утворює певні універсуми різного рівня.

Висновки.

Отже, аналіз розвитку процесів, пов'язаних з інтерпретацією у жанровому вимірі концепту «медитація» упродовж XIX та хронологічно значного

проміжку XX ст. дозволило виявити і диференціювати існування двох магістральних напрямів. У західноєвропейській академічній творчості прототипом сучасних музично-медитативних концепцій були «meditation», що, фактично, від перших творів в українському понятійно-термінологічному полі дозволяє кваліфікувати їх як роздуми. Ця доволі численна група базується на принципах певного напрямку романтичної ліричної мініатюри, передусім – інструментального романсу і пісні без слів з характерними для цих жанрів вокально-виразною мелодикою, розвиненою інтонаційністю провідного голосу, чітким відокремленням його функцій від «супроводжуючих» партії чи партій, зазвичай простою структурою, яскраво виявленими формотворчими принципами (тричастинність повторного типу, варіаційність), «оповідною» драматургією, переважно незначним ступенем проявлення образного контрасту тощо.

Використана література:

- 1.Довжинець Інна. Концертне життя фортепіанних перекладень бетховенських симфоній. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*. Харків, 2015. Вип. 44. С. 118–128. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvmp_2015_44_12C.
- 2.Каменєва А.С. Хорова творчість Михайла Шуха як духовний універсум. Дис. ... кандидата мистецтвознавства (доктора філософії). Харків, 2020. 212 с.
- 3.Купіна Д.Д. Медитації для органа: паралелі музичної творчості. *Музикознавча думка Дніпропетровщини: Збірник наук. статей*. Вип. 18 (1). Дніпро : ГРАНІ, 2020. С. 65–83.
- 4.Рябуха Н. Звукообраз в исполнительском искусстве (этимологический дискурс). *Проблеми взаємодії мистецтв, педагогіки та теорії і практики освіти*. Випуск 40. Харків, 2014. С. 72–85.
- 5.Татарінцева І.О. Ліричне в концерті-симфонії 80–90-х років XX століття : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства. Київ, 2002. 19 с.
- 6.Шаповалова Л. Духовная реальность музыкального произведения и

методи её познания. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії та практики освіти* : зб. наук. ст. Вип. 40. Харків : ХНУМ імені І.П.Котляревського, 2014. С.11–32. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvmp_2014_40_3

References

1. Dovzhynets, Inna. Concert Life of Piano Transcriptions of Beethoven's Symphonies. *Problems of the Interaction between Art, Pedagogy, and Theory and Practice of Education*. Kharkiv, 2015, Issue 44, pp. 118–128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvmp_2015_44_12C.
2. Kamieneva, A. S. Choral Works of Mykhailo Shukh as a Spiritual Universe. PhD thesis in Musicology (Doctor of Philosophy), Kharkiv, 2020. 212 pages.
3. Kupina, D. D. Organ Meditations: Parallels in Musical Creativity. *Musical Thought of Dnipropetrovsk Region*: Collection of Scientific Articles, Issue 18 (1). Dnipro: Grani, 2020, pp. 65–83.
4. Riabukha, N. Sound Image in Performance Art (Etymological Discourse). *Problems of the Interaction between Art, Pedagogy, and Theory and Practice of Education*. Issue 40, Kharkiv, 2014, pp. 72–85.
5. Tatarintseva, I. O. Lyricism in the Concert Symphony of the 1980s–90s. PhD thesis in Musicology, Kyiv, 2002. 19 pages.
6. Shapovalova, L. The Spiritual Reality of a Musical Work and Methods of Its Cognition. *Problems of the Interaction between Art, Pedagogy, and Theory and Practice of Education*. Collection of Scientific Articles, Issue 40, Kharkiv: Kharkiv National Kotlyarevsky University of Arts, 2014, pp. 11–32. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvmp_2014_40_3